

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2026.21.359722>

УДК 323.3:316:45:94(477)«18»

SAMILO VELICHKO AS AN EARLY MODERN HISTORIAN OF UKRAINE: A DIACHRONIC-SEMANTIC ANALYSIS OF CONCEPTUAL LEXEMES

Taras Chukhlib

DSc (History),

Institute of History of Ukraine of the
NAS of Ukraine,4 Hrushevskoho St, Kyiv, 01001,
Ukraine

ORCID iD:

<https://orcid.org/0000-0002-2604-4816>E-mail: taras_chuhlib@ukr.net

Citation: Chukhlib, T. (2026) Samiilo Velichko as an early modern historian of Ukraine: a diachronic-semantic analysis of conceptual lexemes, *Chornomors'ka mynushyna: transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine*, 21, pp. 3–9.

Submitted: 22.03.2026.

Abstract

This article is devoted to the humanistic legacy of the early modern Ukrainian historian Samuil Velychko, who made an exceptionally significant contribution to the formation of pre-modern Ukrainian historical thought. Studying S. Velychko's historical legacy allows us not only to reconstruct the historical thought of the second half of the 17th century and the early 18th century, but also to examine the state of development of the Ukrainian language and the political consciousness of the leading and middle classes of the Ukrainian Hetmanate at that time. Using the diachronic-semantic method of conceptual history, the author of this article examines the issues surrounding the development of the Ukrainian people and their statehood during the early modern period of Eastern European history. The author of the article concludes that the conceptual framework of the early modern historian of Ukraine and Eastern Europe, Samuil Velychko, exhibits a certain polysemantic nature. Already in the "Preface to the Reader," included as a brief introduction to the main body of the work, the historian writes simultaneously of "Sarmatian-Cossack ancestors" and "our Cossack-Rus ancestors." Velychko also refers to "Slavic-Cossack scribes" as "ours," distinguishing them from "foreign Greek, Latin, German, and Polish historians."

Keywords: Samuil Velychko, Fatherland, Ukraine, Rus, Little Russia, people, historian.

САМІЙЛО ВЕЛИЧКО ЯК РАННЬОМОДЕРНИЙ ІСТОРИК УКРАЇНИ: ДІАХРОННО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТІЙНИХ ЛЕКСЕМ

Taras Чухліб

доктор історичних наук,

головний науковий співробітник

Інститут історії України

НАН України,

вул. Грушевського, 4, Київ, 01001,
Україна

ORCID iD:

<https://orcid.org/0000-0002-2604-4816>E-mail: taras_chuhlib@ukr.net

Анотація

Стаття присвячена гуманітарній спадщині ранньомодерного історика України Самійла Величка, який здійснив надзвичайно великий внесок у формування передмодерної української історичної думки. Вивчення історичної спадщини С. Величка дозволяє відтворити не тільки історичну думку другої половини XVII століття - початку XVIII століття, але й вивчити тогочасний стан розвитку української мови та політичної свідомості провідних і середніх станів Українського Гетьманату.

Цитування: Чухліб Т. Самійло Величко як ранньомодерний історик України: діяхронно-семантичний аналіз понятійних лексем. *Чорноморська минувшина* : зап. Від. історії козацтва на півдні України : зб. наук. пр. / за ред. В. А. Смолія. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2026. Вип. 21. С. 3–9.

Отримано: 22.03.2026 р.
0,65 д.а.

Застосовуючи діяхронно-семантичний метод понятійної історії, автор статті висвітлює проблеми розвитку українського народу та його державності у ранньомодерну добу історії Східної Європи.

Ключові слова: Самійло Величко, Отчизна, Україна, Русь, Мала Росія, народ, історик.

Ми вже неодноразово у своїх попередніх дослідженнях аналізували ранньомодерні понятійні лексеми і торкалися питань функціонування і термінологічного наповнення поняття «народ» та «український народ» впродовж другої половини XVII ст. [4], відзначали їхню певну полісемантичність в офіційному дискурсі Війська Запорозького [5], а також уживання у міжнародних договорах держав Східної Європи [6]. Тепер звернімося до історико-лінгвістичного аналізу творчої спадщини одного з найбільших ранньомодерних істориків України Самійла Величка. Як відомо, головною історичною працею С. Величка є «Сказання о війні...», яка була написана у 1720-х рр. і вперше була опублікована під назвою «Летопись событий о Юго-Западной России в XVII веке» [1]. У своїй статті будемо посилатися на оригінал рукописної книги, який було факсимільно опубліковано у 2020 р. під назвою «Літопис» [2]. Відразу ж хотіли б зазначити, що назва «Літопис» не відповідає змісту історико-наукової праці С. Величка, бо у ній не просто хронологічно рок за роком описуються події, а на науковому рівні ранньомодерного часу аналізується історичний розвиток подій.

У своїй багатосторінковій (а це більше 1000 аркушів тексту) праці автор використовує різноманітні історичні документи і матеріали та цитує їх повністю. З огляду на те, що окремі з них є оригінальними, а інші частково редаговані, або ж і повністю написані (по пам'яті) самим автором, то ми за допомогою діяхронно-семантичного методу будемо аналізувати ці «величківські джерела» і сам його текст через призму вживання у них політонімічної назви «Україна» або ж похідних від неї лексичних моделей.

Уже в початковій частині своєї історичної праці Самійло Величко, аналізуючи працю польського автора Мацея (Матвія) Титлевського [7] про Хотинську війну 1620 – 1621 рр., зауважує, що той не згадує про важливу релігійно-політичну місію до Києва єрусалимського патріарха Феофана III: «Але умовчав про те, що і до святійшого єрусалимського патріарха Феофана, в Малій Росії *на Україні козацькій* тоді бувшого»¹. Власне, у даному випадку С. Величко пояснює, що вважає назви «Мала Росія» та «Україна» тотожними і конкретизує їхню географічно-політичну локалізацію додаючи до іменника «Україна» прикметник «козацька». Таким чином, читач повинен розуміти, що «Україна» знаходиться там, де знаходяться козаки.

Щоб обґрунтувати своє твердження про перебування в Києві у 1620 р. єрусалимського патріарха, С. Величко наводить оригінальний польськомовний лист краківського біскупа Марціна Шишковського до Феофана III-го, де серед іншого йдеться і про «*українських козаків*» («*ukraynnych kozakow*») [2, арк. 2 зв.]. При цьому автор «Сказання о війні...» зазначив, що єрусалимський патріарх під час перебування в «*Україні козацькій*»

¹ Звертаємо увагу читача, що посилання робимо за оригінальним рукописом С. Величка, який був факсимільно відтворений вже у наш час: Самійло Величко. Літопис. Арк. 1.

переклав цього листа з польської мови на «гречеське письмо» і відправив даний переклад послання краківського біскупа гетьману та старшині Війська Запорозького [2, арк. 3].

Про «*українських козаків*» двічі згадується у розділі про хворобу гетьмана П. Сагайдачного. Тут автор зазначає, що у 1622 р. «орди азовські, кубанські і черкеські, пактів Хотинських невідомими чинившіся, мали приходити *війною на Україну і Польщу*» [2, арк. 21]. Як бачимо, тут назва «Україна» вживається в одному ряду з Польщею, як назва окремої країни. У цьому ж розділі Величко наводить текст листа гетьмана П. Сагайдачного до польського короля Сигізмунда III Вази, де тричі згадується слово «Україна»: 1) «*На Україні, власной предковечной отчизне нашой*» [2, арк. 23]; 2) «з козаками з *України* вийшов»; 3) «в державу вашого величества и *Україну нашу Малоросійськую*» [2, арк. 23 зв.]. Тут вперше автор називає Україну «отчизною нашою», а також означає її додатковим прикметником – «Малоросійська». Окрім того, у підписі П. Сагайдачного під цим посланням (не можемо стверджувати чи цей лист є достовірним, чи редагованим, чи видуманим самим С. Величком) читаємо таке його титулування – «*гетьман український*» [2, арк. 24 зв.]. На сьогодні історичній науці відомо близько двох десятків оригінальних листів Сагайдачного, але у них він титулується як гетьман або ж «старший» Війська Запорозького. Отже, уживання Величком прикметника «український» стосовно іменника «гетьман» мало б засвідчити факт керування цим гетьманом не лише козаками Війська Запорозького, але й усіх тогочасних станів України.

Окремий розділ своєї праці С. Величко присвячує виступу проти Корони Польської козаків на чолі з Яцьком Остряницею і вже у його назві вживає назву «Україна»: «О війні Остряниновій з ляхами на Україні Малоросійській» [2, арк. 32]. А в самому тексті цієї частини своєї історичної праці автор знову неодноразово вживає іменник «Україна» та прикметник «український» – «Українські городи», «Україна Малоросійська» (3 рази), «з Військом Запорозьким на Україну прибудемо», «прибудемо на Україну», «на Україні оглядати» [2, арк. 29–32]. При цьому автор конкретизує та локалізує понятійне словосполучення «Україна Малоросійська», яка простягалася «по обоїх сторонах ріки Дніпра» [2, арк. 31 зв.]. При підрахунку коронного війська, яке придушувало постання на чолі з Я. Острянином та Д. Гунею, автор зазначив, що магнат Станіслав Потоцький «від брата свого, гетьмана польного, *на Україні* з військом польським зоставлений був» [2, арк. 32 зв.].

С. Величко включив до своєї праці виданий у 1639 р. в Кракові «Діаріуш Симона Окоцького». З огляду на те, що ці історичні мемуари були перекладені самим Величком та його учнями і, зважаючи на те, що одним з методів Диканьківської історичної школи було творче доопрацювання використаних джерел, ми будемо порівнювати оригінал з величківським перекладом у контексті вживання/невживання назви «Україна». Отже, слово «Україна» у самому скороченому і «доопрацьованому» Величком щоденнику С. Окоцького вживається не дуже часто – всього у 4 випадках на 52 аркушах. При цьому, у дуже коротких авторських коментарях до книги Окоцького, що охоплюють всього півтора аркуша, назва «Україна» вживається двічі. А у короткому записі за 1640 р. С. Величко пише, що «*на Україні* гетьманував тоді комісар польський» [2, арк.76 зв.], а у записі за 1645 р. автор відзначає, що «*по усій Україні* була велика саранча і велику шкоду людям і пашням учинила» [2, арк.77 зв.].

Неодноразово у своїй праці С. Величко відзначає, що він широко використовував відомості щодо тієї чи іншої події з книги «Війна Домова» (видання 1681 р.) польського автора Самуїла Твардовського. При цьому багатьох випадках український ранньомодерний історик критично оцінює свого попередника, на що звернули увагу сучасні істориографи. З огляду на проблематику нашої статті, проаналізуємо працю С. Твардовського стосовно вживання/невживання назв «Україна» та «український», а також ідейно-патріотичного спрямування цього твору. На сторінках своєї мега-історичної поеми Твардовський пише про: 1) «*Знищена Україна, і половина Польщі*» («*Znieczona Ukraina, i pul Polski*») [7]; 2) «Трохи

Україна в собі має простору від Русі до Горині («*Cokolwiek Ukraina w sobie ma przestworu/Od Rusi do Horynia*») [8, s.13], 3) «*Прийшли з України* (до Варшави. – Т. Ч.)/Не дуже від Киселя щасливі новини» («*Przyjdo z Ukrainy/Nie barzo od Kisiela pomyslnie nowiny*») [8, s. 46]; 4) «*По тих обох східних Українах*» («*Po tamtych Ukrainach Wschodowych oboich*») [8, s. 67]; 5) «*Вся без мала відпала Україна*» («*Wsytk bez mala/Odpadla Ukraina*»); 6) «*Міста Українські, / Київ, Брацлав, Чернігів*» («*Grody Ukrainne, / Kijow, Braclaw, Czernichow*») [8, s. 115]; 7) «*Україну Хмельницький йому подарував*» («*Ukrainy Chmielnicki mu podarua*») [8, s. 118]; 8) «*Вже будучи паном України*» («*Panem juz Ukraine*») [8, s. 133]; 9) «*Юрисдикцію/На обох Українах*» («*Jurysdyksyey/Po obu Ukrainach*») [8, s. 263]. Окрім того, у двох випадках поляк вживає такі словосполучення як «*вся Україна*» («*wsytk Ukraina*») [8, s. 15, 24].

Як бачимо для С. Твардовського існувало кілька «Україн» – під однією він розумів Надніпрянщину (Правобережну Україну у межах «до Русі», тобто Руського воеводства), а під другою – Лівобережжя (найбільш «східне» від річки Дніпро).а Однак тогочасна Україна постає у творі Твардовського як частина його «отчизни» Польщі, а жителі України – «Козаки» є такими ж самими «поганами», як і «Татари», що постійно нищили батьківщину автора. При цьому, як уже зазначали дослідники, українці, які повстали у 1648 році проти влади Корони Польської, називалися «гультяями», «наволоччю», «мерзенним хлопством», «гієнами», «зграєю хлопства» тощо [3, с. 104]. З іншого боку, захисниками вітчизни С. Твардовським проголошувалися представники польського народу – «поляки», «славні лицарі», «легіонери» тощо. Особливо польський автор возвеличує діяльність воєводи Руського воеводства, князя Яреми Вишневецького. Тому стає зрозумілою позиція С. Величка, який поставив за головну мету свого твору донести до читачів свою головну ідею, яка, на нашу думку, полягала у таких історіографічних завданнях: а) запереченні тези Твардовського про «українців-гультяїв»; б) доведення факту існування поряд з «польським народом» ще одного народу – «українського/ козакоруського/малоросійського; в) глорифікації ролі гетьмана Богдана Хмельницького; г) розкритті основних причин повстання українського народу в середині XVII ст.; д) висвітленні загальної історії «матки бідної отчизни України» саме як окремої «отчизни» від Речі Посполитої.

У *Передмові* до основної частини своєї праці під назвою «Сказаніє про війну Козацьку з Поляками...» С. Величко відразу ж визначає що ця війна, яка розпочалася у 1648 р. на чолі з гетьманом Богданом Хмельницьким, велася проти «поляків». У передмові автор свідчить, що відвідав на початку XVIII ст. «*тогобічну* аж від Корсуня і Білої Церкви *Малоросійську Україну*, потім на Волинь і князівство Руське аж до Львова, Замостя, Бродів і далі подорожував» [2, арк. 79]. Описуючи свою поїздку землями Правобережжя, на які з 1648 до 1676 рр. поширювалася гетьманська влада, історіописець відзначає, що «поляки жаліючи утрати *України тієї тогобічної*, раєм світу польського в своїх універсалах її називали й проголошували» [2, арк. 79]. С. Величко стверджує, що територія Правобережної України ніколи не була «польською», а є «*землею нашою українсько-малоросійською*», де проживали «славні предки наші». Автора турбує чому відбулося таке «*запустіння українське*» і які причини спонукали до «*запустіння України*», яка є «тогобічною отчизною нашою» [2, арк. 79 - 80].

Історик звертається «до чительника», що основними завданнями при написанні своєї праці було висвітлення: по-перше, «війни з поляками Хмельницького», по-друге, «запустіння *тогобічного українсько-малоросійського*» і, по-третє, «бідкування *сьогобічної уже України*» [2, арк. 80], тобто досліджувати події, які відбувалися на Лівобережній Україні після смерті гетьмана Б. Хмельницького. «Коли ж через сімдесят років після війни Хмельницького, вивчаючи цю військових дій його історію, і *українське тогобічне* (правобережне. – Т. Ч.) *запустіння* і *сьогобічне* (лівобережне. – Т. Ч.) пошкодження...» [2, арк. 80 зв.], - підсумовує колишній канцелярист Генеральної військової канцелярії Війська Запорозького.

Отже, бачимо, що вже у короткій передмові до своєї праці, яка охоплює 4 рукописних аркуші, С. Величко у 8 випадках вживає іменник «Україна» та прикметник «український», які використовує як назву «нашої», тобто своєї «отчизни», а також застосовує їх для маркування як Правобережжя так і Лівобережжя.

Вже у розгорнутій анотації до *Першої частини* своєї праці під назвою «І рік перший початку війни Хмельницького проти поляків...» С. Величко у 3-х лексичних конструкціях вживає слово «Україна»: 1) «причини від'їзду Хмельницького з *України* до Січі Запорозької»; 2) «прибуття військ польських *на Україну*»; 3) «розсилання універсалів його змістовних звідти (під час походу з Корсуня до Білої Церкви. – Т.Ч.) у *всю Україну*» [2, арк. 82].

У *Розділі 1 «Вивод про гетьмана Хмельницького, хто він був і звідки...»* С. Величко вживає іменник «Україна» та прикметник «український» у таких 6 випадках: 1) «...Від Бродів прибув (Хмельницький. – Т.Ч.) *на Україну*» [2, арк. 83]; 2) «...крові православної і римській зробив пролиття, але і велике *Короні Польській і Україні Малоросійській* зробив спустошення» [2, арк. 83 зв.]; 3) «А Домна на свої отчисті добра з *України*... в *землю Волоську* від'їхавши» [2, арк. 83 зв.]; 4) «...а гетьманом знову *від Порти на Україну* присланим був» [2, арк. 83 зв.]; 5) «...багато польських вельмож великих *на Україні* маєтності і села собі стяжали» [2, арк. 84]; 6) «...поляки воїнство своє приводять *на Україну*» [2, арк. 84 зв.].

Власне, тут відразу впадає в очі те, що автор вживає слово «Україна» як назву окремої країни в одному синонімічному ряду з назвами тогочасних держав – Польщею, Волощиною і Туреччиною. Тут як і в Передмові, С. Величко знову вживає таке етнополітичне словосполучення як «Україна Малоросійська», що на його думку мало б краще пояснювати читачеві на яку територію поширюється ця сконструйована ним назва. Окрім того, у цьому розділі історіописець свідомо проводить думку протиставлення своєї «православної» країни, «Короні Польській» та «полякам», які були чужою і ворожою «римською» державою, що хочуть завоювати «Україну».

У *Розділі 2 «В обідах, утисненнях і разореннях, малоросіянам від поляків_творимих...»* український історіописець вживає відповідні назви у таких 9 лінгвістичних конструкціях: 1) «поляки... владою тоді бувшу Русь і козаків всередину Польщі і *на Україні, по обох сторонах ріки Дніпра проживаючих*» [2, арк. 86]; 2) «Будучи значним *на Україні* товаришем Війська Запорозького (полковник Я. Барабаш. – Т. Ч.)» [2, арк. 87]; 3) «творимих *на Україні* від поляків образ і утисків» [2, арк. 87 зв.]; 4) «*на Україні* свого мати гетьмана» [2, арк. 87 зв.]; 5) «поляки *на Україні* пануючі» [2, арк.87 зв.]; 6) «від поляків *на Україні* бідах і розореннях» [2, арк. 87 зв.]; 7) «гинучій *Україні*» [2, арк.89]; 8) «*на Україні* тоді замість гетьмана бувшого [польського комісара] [2, арк.90]; 9) «Заслали грізний *на Україну* указ» [2, арк. 90 зв.].

Власне, при аналізі смислових словосполучень, ужитих в цьому розділі впадає у вічі різке протиставлення автором «України» ворожим «полякам», а також те, що ще до революційного 1648 р. «Україна» мала своїх «гетьмана» та «комісара», відповідно як представників місцевої та центральної влади, що засвідчує політичну суб'єктність тогочасної України як такої в межах Речі Посполитої.

Також у цьому ж розділі С. Величко розмістив хронологічну таблицю під назвою «Хронологія королів польських від Казимира Великого до Владислава Четвертого або шостого бувших, під ними ж *Русь з Україною і козаками* були аж до війни Хмельницького» [2, арк.86 зв.], де вмістив короткі відомості про роки правління королів Польщі та великих князів Русі від часу правління Казимира III (1370 – 1382) до королювання Владислава IV (1632 – 1648 рр.).

Наступні чотири розділи історичної праці побудовано у формі листів від Б. Хмельницького до різних посадових осіб Війська Запорозького та Речі Посполитої, а тому спочатку здійснимо контент-аналіз цієї частини твору С. Величка, а потім вже

охарактеризуємо їх з точки зору методів понятійної історії. При цьому звертаємо увагу на те, що усі ці листи, вочевидь, не є написаними самим Б. Хмельницьким, адже до цього часу не віднайдено їхніх оригіналів.

У 3-му Розділі «Лист від Хмельницького з Запорожжя до Барабаша», який і побудовано, власне, у формі листа-звернення від Б. Хмельницького до черкаського полковника Я. Барабаша історіописець у 3-х випадках вживає відповідні назви: 1) «Зруйнованої і гинучої **України і синам її** зробити»; 2) «Сердець людських і **всенародне українське голосіння**; 3) «Обтяжену багатьма від панів поляків бід **Україну**» [2, арк.91].

Цікаво де конкретно проживав «народ» Самійла Величка? Яка була його безпосередня територіальна локалізація, окрім того, що він населяв «Україну» та «Малу Росію»? У тексті того ж самого універсалу Яцька Остриниці 1638 р. читаємо: «...Аки нехристияни вам, православним християнам, виброїли й учинили. А іменно в городах і повітах **Козельському, Бориспільському, Басанському, Гоголівському, Яготинському, Остерському, в Ніжинському, Борзнянському, Прилуцькому, Варвинському, Срібнянському, Красноколядинському, Конотопському, Любецькому, Березинському, Менському, Сосницькому, Коропському і Кролевецькому, в Лубенському, Лукомському, Лохвицькому, Пирятинському, Чигриндубровському і Роменському, Переяславському, в Гадяцькому, Миргородському і в усіх інших**, де тільки її небачена и милості народ християнський не імуций зоставався і зостає консистенції» [2, арк. 32 зв.].

Підсумовуючи, зробимо короткі висновки про певну полісемантичність понятійного апарату ранньомодерного історика України та Східної Європи Самійла Величка. Вже у самій «Передмові до чительника», вміщеній як короткий вступ до основної частини, історіописець пише одночасно і про «сармато-козацьких предків», і «предків наших козако-руських». Величко також позиціонує і про «писарів слов'яно-козацьких», як «наших», що були відмінними від «іноземних грецьких, латинських, німецьких і польських історіографів». При цьому, перебуваючи у військовому поході землями Правобережжя, що відійшли до Польщі, автор зауважує про «втрачену отчизну нашу українсько-малоросійську» та жалкує про «втрату України оної тогочасної» та «запустілу Україну». Він також переживає і за «бідкування вже України сьогочасної». А свою «Передмову до чительника» історіописець підписує як «Істинний Малої Росії син, тобі же, чительнику твоєї ж Отчизни, всіх благ прісно бажаючий брат і слуга, Самійло Васильович Величко...».

На початку XVIII ст. український історик Самійло Величко поставив за основну мету свого твору донести до читачів свою головну ідею, яка, на нашу думку, полягала у таких історіографічних завданнях: по-перше, запереченні тези польського історика Самуїла Твардовського про «українців-гультаїв»; по-друге, доведення факту існування поряд з «польським народом» ще одного народу – «українського/козакоруського/малоросійського»; по-третє, глорифікації ролі гетьмана Богдана Хмельницького; по-четверте, розкритті основних причин повстання українського народу в середині XVII ст.; по-п'яте, висвітленні загальної історії «матки бідної отчизни України» саме як окремої незалежної «отчизни» від Речі Посполитої.

Джерела та література:

-
- 1.Летопись событий о Юго-Западной России в XVII веке. Киев, 1848. Т. 1. 550 с.
 - 2.Самійло Величко. Літопис / Відп. ред. В. Смолій. Київ, 2020. 1016 с.
 - 3.Тарасенко І. «Wojna Domowa» польського хроніста С. Твардовського як історичне джерело та пам'ятка історичної думки. Київ, 2011. 207 с.
 - 4.Чухліб Т. «Усі жителі української породи...»: мовна та свідомісна еволюція поняття «народ» у Війську Запорозькому в другій половині XVII ст. *Чорноморська минувшина* : зап. Від.

історії козацтва на півдні України : зб. наук. пр. / за ред. В. А. Смолія. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2018. Вип. 12. С. 17 – 39.

5. Чухліб Т. Поняття «Україна», «Український», «отчизна», «народ» в офіційному дискурсі Війська Запорозького (1666 – 1672 рр.). *Україна в Центрально-Східній Європі*. Київ, 2017. Вип. 17. С. 41 – 79.

6. Чухліб Т. Він же. Уживання назви «Україна» в міжнародних угодах Війська Запорозького з Швецією, Туреччиною та Кримом (1710 – 1712 рр.). *Український історичний журнал*. 2024. № 1. С. 57 – 77.

7. *Narratio de praeliis gestis inter Polonum et Turcam Annis 1620 et 1621*. Napoli, 1622. 44 s.

8. *Woyna Domowa z Kozaki i Tatory... od Samuela z Skrzypny Twardowskiego*. Calissii, 1681. URL: <https://dlibra.kdm.wcss.pl/dlibra/publication/153780/edition/112598/content> (дата звернення: 15.01.2026).

References:

1. *Letopys sobytyi o Yuho-Zapadnoi Rossyyu v XVII veke*. Kyev, 1848. T.1. 550 s. [in Russian].

2. Samiilo Velychko. *Litopys / Vidp. red. V. Smolii*. Kyiv, 2020. 1016 s. [in Ukrainian].

3. Tarasenko I. «Wojna Domowa» polskoho khronista S. Tvardovskoho yak istorychne dzherelo ta pamiatka istorychnoi dumky. Kyiv, 2011. 207 s. [in Ukrainian].

4. Chukhlib T. «Usi zhyteli ukrainskoi porody...»: movna ta svidomisna evoliutsiia poniattia «narod» u Viisku Zaporozkomu v druhii polovyni XVII st. *Chornomorska mynuvshchyna*. Odesa, 2018. Vyp.12. S.17 – 39. [in Ukrainian].

5. Chukhlib T. Poniattia «Ukraina», «Ukrainskyi», «otchyzna», «narod» v ofitsiinomu dyskursi Viiska Zaporozkoho (1666 – 1672 rr.). *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi*. Kyiv, 2017. Vyp.17. S.41 – 79. [in Ukrainian].

6. Chukhlib T. Vin zhe. Uzhyvannia nazvy «Ukraina» v mizhnarodnykh uhodakh Viiska Zaporozkoho z Shvetsiieiu, Turechchynoiu ta Krymom (1710 – 1712 rr.). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2024. №1. S.57 – 77. [in Ukrainian].

7. *Narratio de praeliis gestis inter Polonum et Turcam Annis 1620 et 1621*. Napoli, 1622. 44 s.

8. *Woyna Domowa z Kozaki i Tatory... od Samuela z Skrzypny Twardowskiego*. Calissii, 1681. URL: <https://dlibra.kdm.wcss.pl/dlibra/publication/153780/edition/112598/content> (Accessed: 15 January 2026).